



ONUITSPREKELIJK PARADIJS

THOMAS

DE GROENE SPIRITUALITEIT VAN

MERTON

KICK BRAS

BERNE MEDIA | HALEWIJN

© 2021 Kick Bras

© 2021 Berne Media | uitgeverij abdij van berne

www.bernemedia.com

Redactie: Frieda Pruim

Vormgeving omslag en binnenwerk: Marion Rosendahl

Foto omslag: Sibylle Akers. Gebruikt met toestemming van het Thomas Merton Center, Bellarmine University, Louisville, Kentucky, Verenigde Staten

Uitgave in samenwerking met uitgeverij Halewijn NV, Antwerpen

www.halewijn.info

De uitgever heeft er naar gestreefd de rechten van teksten, vermeldingen en quotes volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-8972-4250

NUR 708

INHOUD

INLEIDING	7
DEEL I: BIOGRAFISCH	15
1. De jaren voor het klooster	16
2. In het klooster	25
3. De kluis: St. Mary of Carmel	34
4. Reizen en sterven	43
DEEL II: DE BRONNEN VAN MERTONS VISIE OP DE NATUUR	47
5. De benedictijnse spiritualiteit	48
6. God als bron van al wat is bij Thomas van Aquino en de Griekse kerkvaders	55
7. Franciscaanse invloed	61
8. Bronnen uit het Oosten	70
9. Het Keltische christendom	87
10. Natuuronderzoekers en natuuractivisten	92
DEEL III: DE BETEKENIS VAN DE NATUUR VOOR THOMAS MERTON	102
11. Genieten van de natuur	103
12. Silence and solitude	109
13. Eenheidsbeleving	128
14. Zuiver waarnemen	141
15. De natuur als metafoor voor het spirituele leven	149
DEEL IV: ECOLOGIE	155
16. Toenemende maatschappijkritiek	156
17. Natuur tegenover samenleving	161
18. Zorg om het milieu	166
19. Merton spreekt zich publiekelijk uit	172
NAWOORD	183
AFKORTINGEN	186
NOTEN	188

1

DE JAREN VOOR HET KLOOSTER

Het lijkt erop dat Thomas Mertons liefde voor de natuur al in zijn kinderjaren is opgebloeid. Het landschap in Frankrijk raakte hem al als kind. Zijn moeder leerde hem de namen van de vogels. Maar ook zijn vader, die landschapsschilder was, heeft hem waarschijnlijk liefde voor de natuur bijgebracht. In zijn autobiografie *Seven Storey Mountain*, in het Nederlands verschenen onder de titel *Louteringsberg*³, schrijft hij hierover. We moeten ons wel realiseren dat deze herinneringen uit zijn kinderjaren pas 25 jaar later zijn opgetekend en ongetwijfeld gekleurd zijn door de levensvisie van de monnik. Ook kunnen we vermoeden dat Merton gedreven werd door een romantisch heimwee naar de jaren waarin hij nog kind was en zijn beide ouders nog leefden. Toch blijft overeind dat hij een opmerkelijke belangstelling aan de dag legde voor het landschap van zijn kinderjaren. Over zijn vader deelt hij mee:

Mijn vader schilderde als Cézanne en begreep het landschap van Zuid-Frankrijk zoals Cézanne het deed. Zijn kijk op de wereld was gezond, evenwichtig, vol eerbied voor de bouw, voor de verhoudingen van de massa's en voor alle bijzonderheden die aan ieder geschapen ding een eigen cachet geven. Zijn kijk was zuiver en religieus en daarom waren zijn schilderijen zonder decoratieve elementen of overtollig commentaar, omdat een religieus mens genoeg eerbied voor de macht van Gods schepping heeft om erop te ver-

trouwen dat die voor zichzelf zal spreken. Mijn vader was een heel goed schilder.

(L, 13)

En op de volgende pagina:

Mijn vader was heel energiek en onafhankelijk. Hij vertelde mij hoe het was in het heuvelland en in de bergen van het Zuideiland, daar buiten op de schapenfarms en in de bossen waar hij geweest was. Eens, toen een van de Zuidpoolexpedities daarlangs was gekomen, was vader bijna meegegaan naar de Zuidpool. Hij zou dan met alle anderen zijn doodgevroren, want dat was wat er met de expeditie gebeurde: niemand keerde ervan terug.

Thomas Merton werd geboren op 31 januari 1915 in de Zuid-Franse plaats Prades. Zijn vader, Owen Merton, was afkomstig uit Nieuw-Zeeland. Zijn moeder, Ruth Jenkins, was Amerikaanse en had decoratieve kunst gestudeerd. Vanwege de Eerste Wereldoorlog vertrok het gezin, toen Thomas een jaar oud was, naar de grootouders in de Verenigde Staten. Daar werd in november 1918 zijn broertje John Paul geboren.

Monica Weis, die een studie schreef over Mertons visie op het milieu⁴, citeert uit 'Tom's Book', een onuitgegeven dagboekje dat moeder Ruth bijhield over de kleine Tom. Zij schrijft daarin dat Tom zijn handjes naar het landschap uitstreckte en daarbij riep: 'Kleur, o, kleur!' Met eenzelfde enthousiasme begroette hij de zon, vogels en bomen. Ook was hij zeer onder de indruk van de snelstromende rivier waar ze vlak bij woonden. Daaruit is volgens Weis zijn latere fascinatie voor het stromen van de regen misschien voortgekomen. Toen hij twee jaar oud was, kende hij al de namen van verschillende vogels, schrijft zijn moeder. Hij was dagelijks veel buiten.

Weis vermoedt dat hij regelmatig zijn vader zal hebben zien schilderen, waarbij hij opmerkzaam werd op patronen van kleur en vorm. Zij is van mening dat met twee artistieke ouders Thomas genetisch was voorbestemd om fris naar de wereld om zich heen te kijken. Ook Kathleen Deignan, die een groot aantal citaten uit Mertons werken over de natuur verzamelde, schrijft: 'Hij erfde de intense en gedisciplineerde waarneming van de wereld van zijn vader, die hij later zou vertalen in de schilderachtige taal waarmee hij over de wereld kon schrijven.'⁵

De vroegste herinnering aan de natuur is uit 1920. Vogels, die later zo belangrijk voor hem werden, speelden er een centrale rol in:

Over de velden, achter de rode boerderij van onze buurman, kon ik de toren van de St. George-kerk boven de bomen zien uitsteken. Het geluid van de kerkklokken kwam tot ons over het zonnige land. Ik speelde voor ons huis en hield op om te luisteren. Plotseling begonnen alle vogels in de bomen boven mij te zingen en het geluid van die vogelzang en dat gebeier van de kerkklokken deden mijn hart van vreugde opspringen. Ik riep tegen mijn vader: 'Vader, alle vogels zitten in hun kerk.'

(L, 20)

In 1921 overleed zijn moeder aan maagkanker. Terwijl zijn broertje aan de zorgen van de grootouders werd toevertrouwd, nam zijn vader de zesjarige Thomas mee op een zwerftocht langs mooie landschappen om daar zijn schilderijen en aquarellen te maken. Zo woonden zij een tijdje op Bermuda. Hij schrijft over de indruk die het weer en het landschap op hem maakten:

Dag aan dag scheen de zon op de blauwe zee en op de eilanden in de baai, op het witte zand achter in de baai en op de witte huisjes tegen de heuvel. Ik weet nog hoe ik eens in de lucht keek en op het idee kwam een van de wolken te aanbidden, die eruitzag als een Minervakop met helm, zoals het hoofd van de gewapende dame op de grote Engelse penny's.

(L, 29)

Zijn vader bracht hem na de zomer weer bij zijn schoonouders terug en ging zelf naar Europa en Noord-Afrika om te schilderen en te exposeren. Maar in 1925 nam hij Thomas mee en vestigde zich in Frankrijk. Ze maakten een lange treinreis door de Langedoc en het is opmerkelijk hoeveel details Merton zich nog herinnert van de streken waar ze doorheen reden. Hun bestemming was het oude stadje St. Antonin, waar een betrekkelijk moderne kerk het middelpunt van vormde. Merton schrijft er lyrisch over, duidelijk vanuit zijn veel later verkregen monastieke spiritualiteit:

Hier, in dit verbazingwekkende oude stadje, werd ik door alles – door de gehele aanleg van de stad, door de huizen en straten en door de natuur zelf, door de omringende heuvels, de rotsen en de bomen – gedwongen mijn aandacht te richten op dat allesbeheersende middelpunt: de kerk en wat deze bevatte. Hier werd ik, overal waar ik ging, door alles wat mij omringde genoodzaakt mij althans voortdurend bewust te zijn van de aanwezigheid van de kerk. Iedere straat wees min of meer rechtstreeks naar het middelpunt van de stad, naar de kerk. Bij ieder gezicht op de stad van de omringende heuvels af bleef dat lange, grijze gebouw met zijn hoge

toren het middelpunt. De kerk paste zodanig in het landschap, dat zij er als het ware de oplossing van was, die een speciale vorm, een bijzondere betekenis gaf aan al het andere wat het oog aanschouwde, aan de heuvels, de bossen en velden, de witte Rocher d'Anglars en het rode bastion van de Roc Rouge, aan de kronkelende rivier en het groene dal van de Bonnette, aan de stad en de brug en zelfs aan de witte, gepleisterde moderne villa's van de gezeten burgers tussen de boomgaarden en de velden buiten de stad: dat alles kreeg een bovennatuurlijke betekenis. Het gehele landschap, samengehouden door de kerk en haar ten hemel strevende toren, scheen te zeggen: dit is de betekenis van alle geschapen dingen: wij zijn voor geen ander doel gemaakt dan dat de mensen gebruik van ons zullen maken om zich tot God te verheffen en Gods glorie te verkondigen. Wij zijn in al onze volmaaktheid gevormd, elk naar zijn eigen natuur en alle geordend en harmonisch samengevoegd, opdat de rede en de liefde van de mens zullen passen in dit éne, laatste element, die door God gegeven sleutel tot de betekenis van het geheel. O, wat is het een zegen in een plaats te wonen die zo gebouwd is dat je, ondanks jezelf, wordt gedwongen althans in aanleg een contemplatief mens te worden!

(L, 45, 46)

Hij vertelt dat hij als elfjarige jongen dikke boeken las over de landschappen, belangrijke plaatsen en gebouwen in Frankrijk. Hevig geboeid werd hij door de afbeeldingen van kathedralen en van de Grande Chartreuse en toen voelde hij in zijn hart 'een zeker verlangen om de lucht van dat eenzame dal in te ademen en zijn stilte te beluisteren' (L, 52).

Toen hij twaalf jaar oud was, plaatste zijn vader hem in een internaat en ging zelf een tijdlang werken in het stadje Murat in de Auvergne. In de zomer verbleef ook Thomas er en zwierf daar door de bossen en beklom de bergen. In 1928 verhuisden vader en zoon naar Engeland, waar Thomas eerst op Ripley Court in Surrey naar school ging en later in Oakham zijn middelbare-schoolopleiding afmaakte. Zijn vader bleek een hersentumor te hebben en verbleef maanden in een ziekenhuis te Londen, waar hij in 1930 stierf.

Thomas was nu wees en zijn peetvader werd voogd. Hij maakte zijn middelbare school af en ging studeren in Cambridge, maar maakte het zo bont dat zijn voogd de verantwoordelijkheid voor hem niet langer wilde dragen en hem naar zijn grootouders in de VS zond, waar Thomas eind november 1934 aankwam. Over het Engelse landschap schrijft Thomas Merton niet. Enkele malen vermeldt hij wel dat hij de zon zelden zag en dat het vaak mistte.

Hij studeerde Engelse taal en letterkunde aan de Columbia universiteit te New York. Het lezen van *The Spirit of Medieval Philosophy* van Etienne Gilson en 'de ene, grote gedachte die ik erin vond, zou een ommekeer brengen in mijn gehele leven' (L., 174). Wat die gedachte was, zal ik in hoofdstuk 6 behandelen, als ik dieper inga op de filosofische en theologische achtergronden van Mertons visie op de natuur. Op dit moment bepalen we ons slechts tot uitingen van zijn natuurbeleving in de jaren voordat hij zijn dagboeken ging schrijven en die we dus moeten zoeken in zijn autobiografie.⁶

In een vakantie in 1938 ging hij samen met enkele anderen naar de woonplaats van zijn vriend en latere dichter Robert Lax, Olean, in het noorden van de staat New York. Hij genoot daar van het landschap:

Het is de associatie met dat geluk die het noorden van de staat New York in mijn herinnering zo bijzon-

der mooi doet schijnen. Maar het is er ook inderdaad mooi, daar is geen twijfel aan. Die diepe dalen en uitgestrekte gebieden van beboste, zacht golvende heuvels, de wijde velden, de grote rode schuren, de witte boerderijen, de vredige dorpen en stadjes, dat alles ging er steeds indrukwekkender en mooier uitzien in de schuin vallende stralen van de ondergaande zon, nadat wij Elmira waren gepasseerd. Je begon iets te ontdekken van de uitgestrektheid van het binnenland van Amerika met zijn heldere, wijd-koepelende luchten, terwijl de trein mijlenver, uur aan uur, steeds dieper het land in reed. O, de kleuren, de frisheid, de grootheid, de rijkdom van het land! En zijn gezondmakende zuiverheid! Het was nieuw en het was toch ook weer oud land. Het was rijp, vruchtbaar land. Het was al veel langer dan een eeuw geleden ontgonnen en in gebruik genomen. Toen wij in Olean uitstapten, ademden wij de gezonde lucht in en luisterden naar de stilte.

(L, 201)

Later, in de zomer van 1939, betrokken Lax en Merton samen met hun vriend Ed Rice een zomerhuisje in Olean. Daar was ook een franciscaanse middelbare school, St. Bonaventure College, waar zij boeken leenden. Na afronding van zijn studie werd Merton daar in de herfst van 1940 docent.

In *Seven Storey Mountain* (263) schrijft hij hoe hij in die tijd dacht over de franciscaanse spiritualiteit. Daarover meer in hoofdstuk 7, maar één zinnetje alvast. Hij dacht: 'Ik ben een franciscaan. Dat is mijn geestelijke aard: buiten te zijn in de bossen, onder de bomen' (L., 330). Hij genoot van de natuur in de omgeving van de school en maakte regelmatig wandelingen in de bossen. Hij beschreef zijn indruk van het herfstige landschap: